

Válasz a körkérdésre

Költő, író

Már elmúltam negyven éves, amikor egy társaságban a legjobb harmincas költők egyike arról kezdett beszélni, hogy kevés kínosabb dolgot tehet egy író negyven fölött, mint hogy megtalálja a Bibliát témának. Szegénységi bizonyítvány, a szellemi csőd beismerése, tétnélküliség, lerágott csont, satöbbi. És hogy ennél még az is jobb, ha az illető nem ír többet semmit életében. Okosan és viccesen érvelt, és nem a Bibliát bántotta, hanem a középszerűséget. Valahogy mégis szívesen vitatkoztam volna vele, de sajnos nagyrészt én is így gondoltam. Pedig mondhattam volna neki, hogy mutasson olyan írói témát, ami nem lerágott csont évszázadok óta, szabadságtól szerelemig, élettől halálig. Mondhattam volna, hogy bármit meg lehet jól írni. Mondhattam volna, hogy pont arról érdemes írni, amiről az irodalmárok megtiltják. És mondhattam volna azt is, hogy egy európai írónak akkor is a Biblia a témája, ha látszólag pingvinekről ír. De hát mindezt ő is tudta. Én pedig hallgattam, már csak azért is, mert éppen tankölteményt terveztem Káinról.

Tizenéves korom óta idézgettem a Bibliát a verseimben, de mindig csak módjával. A modern olvasó nagyjából a felvilágosodás kora óta vagy ásít a bibliai témától, vagy ideges lesz. Tanáros, papos prédikációt vár, erkölcsi kioktatást, képmutatást, fojtott agressziót, és végtelen unalmat. Hagyjanak engem békén a Bibliával, mondja, én vagyok a modern olvasó, nekem már nincsenek szent könyveim! És tényleg így gondolja. Persze néha azért egy kis Jézus-gyalázás belebefér a dologba, mert a modern művészetben valamilyen oknál fogva ez mindig korszerű, eredeti és vagány dolognak számít. Talán azért, mert minden egyes ilyen esetből Jézus került ki győztesen. Őt nem sikerült legyőznie se a felvilágosodásnak, se a romantikusoknak, se az avantgárdnak. Se a nácioknak — mert mindez nemcsak a művészetre vonatkozik, hanem általában a modernsége. A legsikeresebb modern támadást Jézus ellen a kommunisták hajtották végre, azzal a pofonegyszerű módszerrel, hogy a helyére álltak: megígérték a megváltást az összes létező embernek. A szeretetet, a békét és az emberiség közös, boldogabb jövőjét hirdették meg. Tulajdonképpen új Könyvet próbáltak nyitni, az Isten nélküli Legújabb Szövetség Könyvét. Talán ezzel magyarázható a rejtélyes szimpátia, bizalom és örök nosztalgia a kommunisták iránt mind a mai napig, az általuk tízmillió-számra elkövetett gyilkosságok ellenére: az emberek valahol mégis ott érzik mögöttük Jézust.

Most, amikor a Vigília feltette nehéz kérdését a Bibliához való viszonyomról, eszembe jutott ez a jó tíz évvel ezelőtti beszélgetés. És sok másik beszélgetés is, többnyire meddő, politizáló viták, amikben a rendszerváltás utáni másfél évtizedben részt vettem. Modernségről, hagyományról, politikai korrektségről, rasszizmusról, zsi-

dó-keresztény kultúráról. És náciizmusról, kommunizmusról, újra meg újra. Állandóan visszatért a kérdés, hogy vajon volt-e egy relatíve „jó oldal” a huszadik század tömeggyilkos rendszerei között. Hogy létezik-e jó szándékú gyilkosság meg rossz szándékú gyilkosság, vagy csak gyilkosság van. Én inkább az utóbbira hajlottam, bár értettem az érveket pro és kontra, de egyszer csak azon vettem észre magam, hogy szégyenkezem. Mert nem tudom, miről beszélünk. Pedig lett volna okom azt hinni, hogy legalább sejtem.

1961-ben születtem, a történelem leggyilkosabb fél évszázadának a végén. Egész gyerekkoromat végigkísérték a hírek Dél-Amerikában bujkáló náciokról. Ismertem öreg horthysta katonatisztet a szomszédban (meg a harmadik szomszédban is). Volt osztálytársam, akit Smasszernek hívtunk az apja miatt, akiről annyit lehetett tudni, hogy börtönőr volt, de felnőttkoromban kizárásos alapon rájöttem, hogy ávós verőlegény lehetett. És körülöttem minden felnőtt átélte a háborút, voltak róla emlékei. Később arra is rájöttem, hogy legalább minden második felnőtt férfi, akit ismertem, ölt embert.

De mire felnőttem, ezek az emberek nagyrészt meghaltak, én pedig, nagyjából a kilencvenes évek elejére itt maradtam, hogy most egy ideig én fogom tudni és őrizni a hagyományt. A korosztályommal együtt. És azt hittem, hogy tudom, és őrzöm, hiszen itt van mögöttem a világtörténelem legnagyobb gyilkosságsorozata. Doberdó, Auschwitz, Kolima, Hirosima. A Nagy Gyilkosság. És ez úgyis elfelejtethetlen. Itt van, segít nekem, véd és megtart. És olyan erős, hogy nekem igazából nincs is más dolgom a hagyománnyal. Mert a Nagy Gyilkosság kora maga a hagyomány. Felülírja a Bibliát, és mindent. A Nagy Gyilkosságban van az én komolyságom. Vagyis lehetek könnyed, laza, akár még cinikus is, mert a hagyomány úgyis bennem van. Tulajdonképpen azt képzeltem, hogy immunis lettem az emberi természet sötét oldalára, pusztán azért, mert az az elképesztő szerencse ért, hogy a 20. század második felében szülehettem, Európában. Vagyis rám már nem vonatkoznak azok a törvények, amik az előttem járó generációkat tönkretették. Az én kedvemért az évezred végére kikapcsolták a történelmet. Ilyeneket gondoltam. És aztán ezért szégyenkeztem.

Mert igazából arra jöttem rá, hogy én és a korosztályom rálépünk a felejtés útjára. És lassacskán bármi újra megtörténhet velünk vagy az unokáinkkal.

Es elhatároztam, hogy tankölteményt (versciklust) írok Káinról. Felhasználom hozzá a Biblia tekintélyét. Komor leszek és korszerűtlen. Bevállalom az unalmasságot, a moralizálást, az olvasó frusztrálását. A szürke, kisszerű és émelyítően biztonságos életemből következtetéseket fogok levonni az emberi fajra. Vállalom a röhejességet is, mert azt azért elég pontosan tudtam, hogy az a pár száz magyar nyelven olvasó értelmiségi, akikhez eljuthat a versem, nem állíthatja meg a világ gonosz folyamatait. De nem baj, gondoltam, ezt most muszáj megírni. Soha nem terveztem meg verseket ennyire. Soha nem használtam forrásmunkákat versekhez. Most többet is: a

Biblián kívül például Robert Graves *Héber mítoszok* című munkáját. És titkos tervem volt, hogy ha lehet, szórakoztassam az olvasót: cselekményes lesz a vers, lesz benne média, sci-fi, talán még humoros is lesz.

Egy hét az öreg Káinnal. Ez lett a címe. Hét versből áll. Az elsőben az alapgondolat van leírva, az alapmítosz, ami annyi, hogy Káin nem képes meghalni. Időről időre öntudatra ébred, vagy ébresztik, aztán másutt, más néven lappang tovább, amíg újra meg nem találják. Ilyenkor továbbmenekül. Ő a mi közös rossz lelkiismeretünk.

A hét vers Káinja öreg. Falun él vagy egy alvóvárosban, mindezenetre kertés házban. Egy nap filmesek érkeznek hozzá, hogy a régi időkről kérdezzék. Előkészítő látogatást tesznek nála, hogy megbeszéljék, mikor jöhet a teljes forgatócsoport. Kedvesen szólnak hozzá, tapintatosak, diplomatikusak, sőt, rafináltak. A nevéen szólítják ugyan, de nem mint tömeggyilkost keresik, hanem csak mint a régi idők nagy tanúját, öreg bölcsset. Hízelegnek neki, bácsizzák. Erről az előkészítő látogatásról szól a ciklus második verse.

A filmesek távozása után az öreg gyanút fog, megijed, összeszedi az emlékeit, amikre ő maga se gondolt régóta. Talán most tudatosul benne újra, hogy bizony ő maga Káin, és már megint a nyomára bukkantak. Beszélni kezd magában, mentségeket keres (ki tudja, hányadszor már életében), a gonoszról tűnődik, előveszi a Bibliát, elolvassa, morog: nem is igaz, hogy Ábel megölése után mindenki tőle, Káintól származna, mert igenis született egy öccse. Ő csak egy nagybácsi, őt hagyják békén. Két vers szól erről a morgolódásról (a harmadik és a negyedik). Majd úgy dönt, hogy mégsem várja meg a forgatócsoport érkezését. Megszökik, és otthagyja a házat üresen.

Szökése után megszólal *A szomszédok kara* (ötödik vers). A szomszédok meglepetten veszik tudomásul, hogy valami öreg náci lakott a szomszédjukban, akit megöltek. Nyilván megölték, mert azért van ekkora felhajtás az utcában. Káin volt a valódi neve az öregnek, ezt is megtudják a szomszédok, és rémlik is nekik, hogy ez valami bibliai név. De összekeverik Noéval, Noét pedig, a vízözön hajósát a vízözön teremtőjével, vagyis az Úrral, de nem veszik észre. Összezagyalnak mindent és mindenkit, Káint és Ábelt, gyilkost és áldozatot. Nekik tulajdonképpen tökmindegy az egész, az a lényeg, hogy az utcában van egy kis szenzáció. Aztán meghökkenve hallják, hogy senki nem ölt itt meg senkit, nem értik, akkor mire ez a nagy felhajtás, rendőrség, tévéstábok, hát tényleg ekkora szám, hogy egy szenilis vénember eltűnik? Az, hogy véletlenül belekeveredtek az emberiség egyik ősmítoszába, nem jut el a tudatukig. Aztán napirendre térnek az egész fölött. És a vers végén kezdődik minden előlről, talán már más utcában, más korszakban, más szomszédokkal, más tévéstábokkal és másik vén bűnösssel: de ugyanaz a csodálkozás, ugyanazok az összezagválások, ugyanaz a közöny, ugyanaz a karénekszöveg. A szomszédok kara a modern tömegtársadalom hangja. Vagyis a mi hangunk. Közhelyes, arrogáns, de egészséges és örök.

A szomszédok kara után egy *Epilógus* című vers következik. Ez egy külön tanköltemény a tankölteményen belül. Radnóti Mikós *Erőltetett menet*ének a ritmusában (nibelungizált alexandrinban) beszél az erkölcsi relativizmusról: a megbocsátás nem a megbánásból származik, hanem a közönséges felejtésből. Amire bátran számíthat minden bűnös, ha nem kapkodja el a megbánást.

„A gyilkos, hogyha büszkén fölkél és újra lépked,
Ártatlan lesz majd másutt, mert gömbölyű a lélek.”

Az *Epilógus* tulajdonképpen ugyanazt mondja, mint a szomszédok kara, csak szándékosan. És mogorva iróniával.

Az *Epilógus* nem az utolsó vers. Utána még egy következik *Káin éneke messziről* címmel, amiben Káin hatalmas, biblikus-mitologikus szörnyetegként kiabál nekünk valahonnan a dombok mögül, panaszkodik, könyörög. Szeretné, ha valaki végre meghallgatná, ha elmesélhetne mindent, amit tud, de az is jó lenne neki, ha valaki megölné végre. De mi nem segítünk rajta.

✱

A tanköltemény egy évtizede elkészült. Meg is jelent. Talán valami hatása is lett a világ menetére, bár ez bizony egyáltalán nem látszik meg a világon... Ma úgy látom, hogy a Nagy Gyilkosság elfelejtésének a folyamata vidáman tart, csak közben beindult a huszonegyedik század is.

LACKFI JÁNOS

Álom és sokkterápia

Költő, író, műfordító

— Ilyet nem szabad írni! — mondta egy kedves, konzolidált ismerősöm, aki az *Első közlés* című rádióműsorban hallotta *Valami kés* című versemet. — Jó, jó — fűzte hozzá —, álmodik bolondakat az ember, de azt jobb elfelejteni, spongyát rá.

A költemény egy olyan álmom leírása, mely (amennyiben egyáltalán hihetünk a szerző vallomásának, vagyis az enyémnek) szinte egy az egyben megjelenik a következő versben:

VALAMI KÉS

*Álmomban egy angyal rám parancsolt
öljem meg sorra gyerekeimet,
és nem vitáztam, lázadoztam akkor,
mintha törvény lenne, hogy így tegyek.*

*Fegyverem nem volt, borzadok, vonítok,
ha újra kísért az a jelenet,
miként próbáltam — botcsinálta gyilkos —
facsarni annyit óvott testüket.*